

Dragun, Dolores

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:667272>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
PREDDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ *KULTURE I TURIZMA*

Dolores Dragun

PULJSKI FORUM

ZAVRŠNI RAD

Pula, 2017.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
ODJEL ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
PREDDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ *KULTURE I TURIZMA*

Dolores Dragun

PULJSKI FORUM

ZAVRŠNI RAD

JMBAG: 0303002302

Studijski smjer: Interdisciplinarni studij Kulture i turizma

Kolegij: Kulturno-povijesni spomenici

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Dolores Dragun, kandidatkinja za prvostupnicu interdisciplinarnog studija Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno prepisan iz necitiranog rada te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 1. rujna 2017.

Studentica:

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, DOLORES DRAGUN, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Puljski forum“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 1. rujna 2017.

Potpis:

Sadržaj

UVOD	1
1. PULA KROZ POVIJEST	2
1.1. Ilirsko doba.....	3
1.2. Rimska republika.....	5
1.3. Pula u vrijeme rimske republike.....	7
1.4. Pula danas.....	9
2. PULJSKI FORUM.....	12
2.1 Faze izgradnje puljskog foruma.....	13
2.2 Augustov hram.....	15
2.3 Dijanin hram	17
2.4. Komunalna palača.....	19
3. TURIZAM GRADA PULE	21
3.1. Turistička ponuda i kulturne znamenitosti grada Pule	23
3.2. Kulturni turizam kao smjer razvoja turizma grada Pule	29
3.3. Grad kandidat za Europsku prijestolnicu kulture.....	32
4. KRITIČKI OSVRT NA PROVEDENO ISTRAŽIVANJE.....	34
ZAKLJUČAK.....	36
LITERATURA.....	37
POPIS SLIKA I TABLICA.....	40
SAŽETAK.....	41
SUMMARY	42

UVOD

Tema završnog rada je puljski forum. Njegov nastanak datira iz vremena rimske republike i nastanka puljske kolonije Pietas Iulie. Kako je to najmonumentalniji puljski trg, u ovom radu je istražena literatura povezana s njime kako bi se saznalo i iz znanstvenih izvora predstavilo što više korisnih podataka. S obzirom na to da puljski forum predstavlja kulturnu znamenitost grada Pule u uskoj je povezanosti s razvojem njegovoga turizma. Rad polazi od *hipoteze*: „Grad Pula neiskorišten je potencijal u smjeru razvoja kulturnog turizma.

Svrha rada ove tematike istražiti je potencijal grada Pule u smjeru razvoja kulturnog turizma. Cilj rada je predstaviti Pulu kao grad kroz njezinu povijest pa sve do danas, detaljno obraditi puljski forum, njegove karakteristike, izgradnju i današnji izgled te sve to prikazati kao potencijal za razvoj kulturnog turizma grada Pule.

Znanstvene metode korištene u radu jesu metoda deskripcije, indukcije, metoda analize i sinteze i metoda komparacije.

Završni rad sastoji se od četiri osnovna poglavlja, a počinje s uvodom u rad. Sam rad je koncipiran od općeg prema konkretnom na sljedeći način. Prva cjelina govori o gradu Puli od prije tri tisućljeća pa sve do danas. Razrađena je na ilirsko doba, rimsku republiku i prilikama u to doba, kulturi i načinu života u to vrijeme te Puli danas. Druga cjelina dotiče se srži samog rada. Obrađuje puljski forum, njegov nastanak te zasebno njegove glavne dijelove. Treća cjelina rada dotiče se turizma grada Pule. Budući da puljski forum predstavlja podlogu za razvoj turizma potrebno je obraditi sadašnju ponudu i ostale kulturne znamenitosti grada Pule te sam kulturni turizam kao prijedlog za smjer razvoja grada Pule kao turističke destinacije. Također bitno je u zadnjem dijelu treće cjeline spomenuti kako je Pula grad kandidat za Europsku prijestolnicu kulture. Četvrta cjelina predstavlja kritički osvrt na vlastito istraživanje. Na samom kraju rada je zaključak, korištena literatura te popis slika i tablica i sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku.

1. PULA KROZ POVIJEST

Pula nastaje prije otprilike 3000 godina, kada je na brežuljku na kojem se danas nalazi Kaštel nastalo prvo naselje, utvrda Histra. Pula je kroz svoju povijest proživljavala brojne vrhunce i padove koji su potrajali sve do polovice 20. stoljeća, kada je započet neprekinut kontinuirani razvoj. Od tada pa sve do danas Pulom su se izmjenjivali mnogobrojni vladari, a i danas se ne može konkretno odrediti da li Pula predstavlja industrijsko ili pak turističko odredište.

Pula je poput brojnih klasičnih gradova Sredozemlja čiji su počeci obilježeni mitovima grčkog doba. Prapovijesno gradinsko naselje sazidano je i smješteno na području središnjega gradskog brežuljka iznad dubokog Puljskog zaljeva. U samim počecima riječ je bila o ilirskom naselju, a o tome svjedoči nalaz prostrane žarne nekropole s istočne strane gradinskog obruča. Ostaci ukapanja ilirskih stanovnika svjedoče o višestoljetnom životu puljskog gradinskog naselja, od 11. do 5. stoljeća prije Krista. Ostaci keramičke žare ukrašene geometrijskom dekoracijom i bijelom inkrustacijom domaće su proizvodnje i ukazuju na autohtone histarske običaje. Pretpostavlja se da je naselje bilo skromnih društveno-gospodarskih mogućnosti i ne postoje dokazi o trgovačkim i kulturnim utjecajima grčkih kolonija sa susjednog italskog poluotoka tog doba.

U doba seoba naroda u puljsku su se širu okolicu od VII. stoljeća počeli naseljavati Slaveni i Hrvati. Poslije 1331. Pula više nije mogla uteći kandžama lava Sv. Marka. Mlečani u Puli nisu pokazivali zanimanje za gospodarski razvoj grada, jer im je najvažnija bila luka kao tranzitna točka na putu od Venecije duž istočne obale Jadrana prema Levantu. Česte epidemije kuge od XIV. stoljeća, kao i endemična malarija i druge bolesti, drastično su smanjile broj stanovnika, tako da je u Puli na kraju XVII. stoljeća živjelo samo oko 600 ljudi. Međutim, od razdoblja humanizma i renesanse u europskoj su kulturnoj javnosti sve poznatiji postajali puljski antički spomenici: Arena, slavoluk Sergijevaca, Augustov hram (na slici), tako da su mnogi umjetnici i graditelji XVI., XVII. i XVIII. stoljeća boravili u Puli crtajući i opisujući rimske građevine koje su bile uzorom arhitekture od renesanse do klasicizma.

Postoji legenda o postanku grada Pule. „Legenda kaže da su Argonauti, davni moreplovci s broda «Argo», predvođeni Jasonom, a po nalogu tesalskog kralja Pelija, oteli zlatno runo Kolhiđanima, koji su obitavali negdje na Crnom moru (u području današnje Gruzije) te su bježeći od njih uz-

vodno Dunavom došli sve do obala sjevernog Jadrana i tu se skrasili osnovavši današnju Pulu.“¹
„Legenda kaže da su podanici kralja Kolhide ovim područjem jurili za brodom Argo i zlatnim runom. Od te potjere su odustali nakon što je naglo poginuo sin njihovog kralja. U strahu od kraljevog bijesa odlučili su se ne vratiti natrag na Kolhidu, gdje bi bili kažnjeni zbog smrti princa i neuspjele potjere, te se nastaniti na mjestu prinčeve pogibije. To mjesto bila je Pula. Tako je Pula postala ne samo njihovo utočište nego i mjesto progonstva.“²

Pulom su kasnije vladali Rimljani i to je bilo najznačajnije doba za grad Pulu jer su u tom razdoblju sagrađeni su neki od najvrjednijih spomenika antike u Hrvatskoj. Antička je Pula bila jedan od modernijih gradova onog doba. Bila je opremljena vodovodom i kanalizacijskim sustavom, imala je forum, trgovačko i vjersko središte, bogataške kuće, veliko groblje, dva kazališta i veliki amfiteatar. Zbog vlastite sigurnosti grad je bio opasan sa zidinama s deset vrata.

1.1. Ilirsko doba

U I. tisućljeću prije Krista Istra je najvećim dijelom bila naseljena ilirskim plemenima. Na području zapadne i središnje Istre pa sve do obronaka Učke obitavali su Histri. Histri su narod po kojem je Istra i dobila ime. Njima srodno pleme Liburni živjeli su od rijeke Raše na istok i protezali se današnjim Hrvatskim primorjem do Krke u Dalmaciji. Taj dio Istre nosio je naziv Liburnija, pod kojim je danas poznat kraj od Plomina do Rječine. Na sjevernim su rubnim dijelovima Istre, na Krasu bili Japodi, ilirsko-keltskoga podrijetla. „U ilirsko doba, Pula je sve do dolaska rimskih legija, bila tek okolica obližnjeg Nezakcija, dominantnog političkog, upravnog, vojnog i vjerskog središta. Intenzivnom kolonizacijom, trgovačkim vezama te važnosti vojnog položaja, Pula preuzima vodeću funkciju. Usporedno s time razvijaju se i brojne gospodarske grane: kamenoklesarstvo za brojne građevine u Puli i okolici, ratarstvo, vinogradarstvo, maslinarstvo, ribarstvo, te lončarstvo za prijevoz ulja, vina, pšenice, ribe.“³

„Iz ilirskog su doba ostali mnogi ostaci materijalne kulture, koji se mogu naći po čitavoj Istri. Najpoznatija su ilirska gradinska naselja, tj. utvrde na brežuljcima, izgrađene tehnikom suhozida

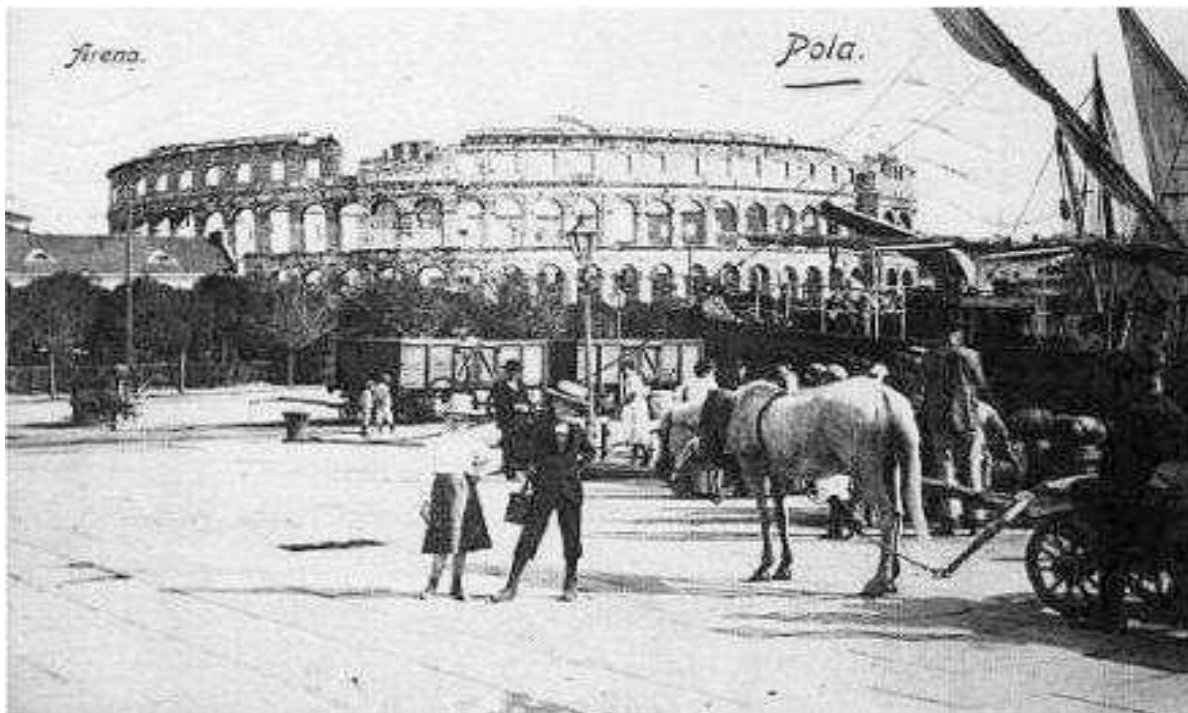
¹ Pula online, <http://www.pula-online.com/article.php?id=1519>, 21. kolovoza 2017.

² Lika Club, <http://likaclub.eu/hrvatski-rim-legenda-nastanku-pule/>, 21. kolovoza 2017.

³ Pula info, <http://www.pulainfo.hr/hr/povijest-pule/10022>, 21. kolovoza 2017.

s velikim kamenim blokovima. Današnji toponimi - gradina, gradinje, gradište, gračišće, kaštelir (prema tal. castelliere), dokaz su tih ostataka.“⁴

Slika 1. Ilirsko doba

Izvor: Pula info, <http://www.pulainfo.hr/hr/povijest-pule/10022>, 21. kolovoza 2017.

God. 178. – 177. prije Krista vodio se rat protiv Histra. Nakon početnog neuspjeha g. 178. Rim je izvršio opsežnije pripreme i u proljeće 177. godine prije Krista njegova vojska počinje osvajati jednu za drugom utvrde u Istri. Obrana je popustila kad su Rimljani spriječili dopremu vode, Rimljani su tada zauzeli Nesactium, potpuno ga porušili, a Epulon i njegovi vojskovođe izvršili samoubojstvo. Od tada u Istri započinje razdoblje rimske prevlasti. Rimljani su vrlo uspješno proveli kolonizaciju Istre. Rimski su osvajači 129. godine prije nove ere potpuno pokorili ilirske starosjedioce, a 50. godine prije Krista pokorili su Liburne. Pod rimsku je vlast tako došla čitava današnja Istra.

⁴ Istarska županija, <http://www.istra-istria.hr/index.php?id=401>, 21. kolovoza 2017.

1.2.Rimska republika

Rimska republika razdoblje je rimske povijesti između propasti rimskog kraljevstva i uspostave Rimskog carstva. Kalendarski gledano, to je razdoblje između 507. i 27. godine pr. Krista, kada je Octavijanu dodijeljena titula *augustus* - uzvišeni. „**Oktavijan,** (latinski **Octavianus** [oktawi-a:'nus], poslije nazvan **August**, latinski **Augustus** [augu'stus]), rimski car (Rim?, 23. IX. 63. pr. Kr. – Nola, 19. VIII. 14.) (...). Pobijedio je Antonija i egipatsku kraljicu Kleopatru u bitci kraj Akcija 31. pr. Kr. i postao samovladar u rimskoj državi, prividno se pridržavajući starog oblika republikanske vladavine. Senat mu je dao naslov Augustus (27. pr. Kr.) te je postao stalni konzul, prokonzul s imperijem, cenzor i vrhovni vojni zapovjednik.“⁵ Točan datum postanka Rimske republike je teško odrediti, kako zbog protoka vremena tako i zbog dostupnih nam podataka o tome. Postoje tako podatci da je posljednji rimski kralj Lucije Tarkvinije Oholi 509. pr. Kr. protjeran iz Rima i da su Lucije Junije Brut i Lucije Tarkvinije Kolatin izabrani za rimske konzule. „Umjesto kralja, na čelo rimske države dolaze dva konzula ili, kako su ih tada nazivali, dva pretora. Godine 509., kada je bio svrgnut Tarkvinije, nova vlast na Kampidoliju posvećuje Jupiteru hram koji se godinama gradio, a sklapa i ugovor s Kartagom.“⁶

Za razliku od kraljevske vlasti, konzulat je bio ograničen rokom službe na godinu dana i podjelom ovlasti na dvije osobe. Kad bi došlo do suprotstavljenih mišljenja, veto kolege onemogućavao je drugom konzulu da provede mjeru. Ravnopravnost konzula u službi išla je do toga da su se u ratno doba iz dana u dan smjenjivali na mjestu vrhovnog zapovjednika. U Rimu su svakog mjeseca konzuli zamjenjivali jedan drugoga predsjedajući senatom. Još u doba kraljeva postojale su dvije državne ustanove – **skupština** - *comitia* gdje se raspravljalo o određenim državnim pitanjima i **senat** - *senatus* to jest vijeće staraca, prvaka rodova, koji su pazili da se čuvaju običaji te bili toliko cijenjeni u tadašnjem društvu da je njihove savjete slušao i sam rimski kralj. Prvu polovicu I. stoljeća prije Krista, u rimskoj republici obilježili su građanski ratovi plebejaca i patricija, poznati po svojoj nasilnosti i okrutnosti. Ti su ratovi svoj vrhunac doživjeli upravo sredinom prvog stoljeća, nakon što se raspao prvi trijumvirat. „Prvi trijumvirat - „60. godine prije Krista

⁵ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44959>, 21. kolovoza 2017.

⁶ Cravetto, E. (2007.), *POVIJEST, 3. knjiga, HELENIZAM I RIMSKA REPUBLIKA*, Jutarnji list, str. 482.

Pompej, Kras i Julije Cezar sklopili su tajni savez o podjeli vlasti. Savez trojice je dobio naziv trijumvirat. Gaj Julije Cezar je pomoću Krasa i Pompeja postao rimski konzul.“⁷

Slika 2. Rimsko Carstvo

Izvor: Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52920>, 21.

kolovoza 2017.

Pobjednik u tim ratovima, Gaj Julije Cezar, u trenutku završetka sukoba, kako bi zbrinuo svoje legije, morao ih je razvojačiti i veteranima ustupiti / osigurati zemljišni posjed kao naknadu za službu u ratu. „Velik je tada bio broj ljudi koje je trebalo smjestiti, a Italija je bila već prenapučena. Zato u Cezarovo vrijeme, između 47. i 44. godine pr. Kr., nastaju veteranske kolonije, gradovi s dovoljno poljoprivrednog zemljišta za naseljavanje barem nekoliko tisuća isluženih vojnika (a to znači sigurno četverostruko više osoba, računajući žene i djecu).“⁸ Jedan od tih gradova

⁷ Povijest Hrvatske i svijeta, *Rimsko carstvo*, <http://www.australis.blogger.index.hr/post/rimskocarstvo/458926.aspx>, 21. kolovoza 2017.

⁸ Matijašić, R. - Buršić-Matijašić, K. (1996), *ANTIČKA PULA s okolicom*, Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula, str. 39.

bila je i Pula, u to vrijeme naselje koje je raslo i sazrijevalo u autohtonom ambijentu ilirskog plemena Histra.

1.3.Pula u vrijeme Rimske republike

Najstariji poznati naziv rimske kolonije Pule - *Pietas Iulia Pola* spominje Plinije Stariji u djelu *Naturalis Historiae*. Iz tog je naslova vidljivo da je kolonija Pula nastala u vrijeme vladavine rimske obitelji Julijevaca, to jest od vremena Julija Gaja Cezara. „*Naturalis historia* pravi je rudnik raznovrsnih podataka popabirčenih iz takoreći sveukupne antičke književnosti. Plinijev način rada – crpljenje raznorodne i raznovremene građe da bi se iz podataka često istrgnutih iz konteksta, po načelu 'izreži i zalijepi', sastavila nova cjelina – rezultirao je zbirkom bezvremenih, pokatkad i međusobno proturječnih informacija.“⁹ Sam nastanak kolonije⁶ Pole datira iz Cezarovog razdoblja, premda je samo naselje tu postojalo i ranije, a izgradilo ga je autohtono stanovništvo, Histri. Kao "kolonija cezarijana" grad je utemeljen između 46. i 45. pr. Kr. s ciljem da bude jedno od brojnih uporišta rimskog osvajanja na području Jadrana od Trsta pa sve do daleke Grčke. „Kolonija je bila samoupravna gradska općina, zajednica punopravnih rimskih građana, s ustanovama i činovnicima koji su po djelokrugu rada, načinu biranja i imenovanja bili slični državnim činovnicima, naravno s ovlastima unutar područja kolonije.“¹⁰ „Prostor oko Pule bio je kontinuirano naseljen još od mlađeg paleolitika, što dokazuju nalazi iz nedaleke pećine Šandalja. (...) Poseban značaj razvoju Pule i njezinu naglom urbanističkom razvoju dala su rimska osvajanja istarskoga poluotoka. Nakon 177. godine prije Krista uspostavlja se nova rimska vlast, a Pula i njezina luka ponajprije služe kao rimski mostobran za osvajanje ovih prostora.“¹¹

Pula je tijekom svoje tisućljetne povijesti u više navrata bivala gotovo napuštena pa ponovno izgrađena, ponajviše zbog svojeg stanovništva, ali i osvajača koji su znali iskoristiti sve njezine geografske i klimatske prednosti. „Osim novijeg razdoblja, od sredine XIX. stoljeća, odnosno u posljednjih četrdeset godina, kad je Pula naglo narasla i razvila se u snažno kulturno i

⁹ Domić Kunić, A. (2004), *Literarni izvori za iliričke provincije*, VAMZ, 3.s., XXXVII, str. 122., http://www.academia.edu/236932/Literarni_izvori_za_iliri%C4%8Dke_provincije_Dalmaciju_i_osobito_Panoniju_u_Naturalis_historia_Plinija_Starijeg, 21. kolovoza 2017.

¹⁰ Matijašić, R., Buršić-Matijašić, K. (1996), nav. dj.

¹¹ Travirka, A. (2002), *PULA, povijest, kultura, umjetnička baština*; Forum, Zadar, str. 5.

gospodarsko središte, najsjajnije doba bilo je antičko i kasnoantičko razdoblje, od I. stoljeća prije Krista do VI. stoljeća poslije Krista.“¹² Upravo to je period u kojem se Pula razvila u grad sa svim svojim atributima: urbanističkom koncepcijom, trgovima, rasporedom ulica, javnim građevinama, kazalištima i naravno, amfiteatrom, draguljem antičke, ali i današnje Pule. Većina tih antičkih spomenika uspjela je ostati dobro očuvana do današnjih dana, a u staroj se jezgri Pule, sagrađenoj prema rimskoj koncepciji antičkih rimskih gradova, i danas normalno živi. U razmjerima hrvatskih antičkih rimskih gradova, Pula je svakako kotirala kao jedan od većih, sa svoja 24 ha naseljene gradske površine. No, za razliku od većine antičkih gradova za koje znamo da su imali pravilan, ortogonalan plan, Pula je donekle jedinstvena, ili pak spada u rjeđe antičke gradove zbog svojeg pomalo neuobičajenog radijalno-kružnog plana i rasporeda ulica i zgrada unutar zidina samog grada. Naime, glavna ulica, rimskog naziva decumanus je kružna, što je možda čak i jedinstven slučaj u svijetu ili pak jedan od rjeđih. „Decumanus- (izg. dekumanus) m pov. jedna od dviju glavnih ulica rimskog tabora ili grada (ob. u smjeru istok-zapad), opr. cardo-lat.“¹³ „Rimljani su osnutkom grada odredili njegov fizički opseg, dakle prostiranje, tj., pravce bedema koji su ga morali štititi od vanjskih vojničkih opasnosti. Ali su osim toga položili i pravce osnovnih komunikacija radi planiranja javne i privatne izgradnje, jer grad čine, osim bedema i svih potrebnih sadržaja, još i 'gradski' izgled, ulice i trgovi u sasvim određenom rasporedu.“¹⁴ Dobrostojeće su rimske obitelji na teritoriju Pule imale vile i velike posjede, vinograde, maslinike i naravno, kamenolome. Te su vile i posjedi bili u potpunosti snabdjeveni svim za život potrebnim stvarima. „Rimljani su u najjužnijem dijelu Istre osnivali posjede (latifundije), snabdjevene svim potrebnim privrednim zgradama i pomagalicama onog vremena.“¹⁵ Na tim su posjedima za Rimljane radili robovi, a brigu o svemu vodili su posebni carski činovnici-prokuratorji.

Kako je već ranije navedeno, Pula je jedan od rijetkih slučajeva antičkih gradova koji je prije svega nastao na brežuljku na mjestu gradine nastale u predrimsko doba. Na taj brežuljak, koji je bio pogodan za razvoj grada i života u to doba zbog izvora pitke vode, blizine morskog zaljeva, njegove dubine i zaštićenosti, nije bilo moguće postaviti pravilnu mrežu ulica koje se sijeku pod

¹² Matijašić, R. (2005), *PULA ANTIČKI GRAD*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, str. 3.

¹³ Anić, V., Goldstein, I. (2007), *Rječnik STRANIH RIJEČI*, Novi Liber, Zagreb, str. 110.

¹⁴ Matijašić, R., Buršić-Matijašić, K. (1996), nav. dj., str. 47.-48.

¹⁵ Ujčić, V. (1964), *Pula*, Štamparski zavod „Ognjen Prica, Zagreb, str. 3.

pravim kutom, a koja je karakteristična za antičke rimske gradove. „Zato je rimska praktičnost jednostavno uzela u obzir reljefne zadatosti i povukla dvije kružne koncentrične ulice oko čitavog brežuljka. To su bile osnovne komunikacije, koje su se spajale s bedemom na sjevernoj i istočnoj strani grada, na mjestima gdje su iz njega izlazili cestovni pravci.“¹⁶ Te dvije glavne kružne ulice bile su na više mjesta međusobno povezane usponima, takozvanim klivima koji su se rasprostirali zrakasto poput paukove mreže. Glavna cesta koja je vodila namjernike iz pravca zapadne Istre, Trsta, Poreča, ulazila je u grad sa sjeverne strane prolazeći pored puljskog amfiteatra, prema trgu na kojem su bila gradska vrata a koji je pak bio spojen s Forumom, centrom života i glavnom žilom kucavicom tog razdoblja.

1.4.Pula danas

Dakle, grad Pula ima povijest staru skoro tri tisućljeća. Pored ratnih osvajanja, puljsko i istarsko stanovništvo desetkovano je velikim epidemijama kuge, malarije, tifusa i velikih boginja. Zahvaljujući svojem povoljnom geografskom položaju i važnosti luke u trgovačkom prometu, Pula nikada nije smjela nestati. Grad su spasila organizirana naseljavanja hrvatskog i južnoslavenskog stanovništva. Nakon 1848. Austro-Ugarsko Carstvo uočilo je važnost Puljskog zaljeva te u tom periodu započinje intenzivna izgradnja velike ratne luke i brodogradilišta. Usporedno s time započinje naseljavanje Pule. U roku od oko 50 godina, broj stanovnika sa 1.126 popeo na 40.000 ljudi. „Pula je najveći istarski grad s 57.460 stanovnika te je po veličini osmi grad u Hrvatskoj. Prema najnovije provedenom Popisu stanovništva iz 2011. Grad Pula i dalje bilježi postupan pad broja stanovnika, što je posljedica dugogodišnjeg pada nataliteta. U odnosu na popis iz 2001. Pula bilježi 1.134 stanovnika manje.“¹⁷

Danas „površina grada Pule iznosi 5.165 ha, od čega 4.150 ha na kopnu i 1.015 ha na moru, a omeđena je sa sjevera otocima Sv. Jerolim i Kozadom, gradskim naseljima Štinjan, Veli Vrh i Šijanskom šumom; sa istoka područjima Monteserpo, Valmade, Busoler i Valdebek; s juga Starom Plinarom, marinom Veruda i otokom Veruda; te sa zapada Verudelom, Lungomareom i Musilom.“¹⁸

¹⁶ Matijašić, R., Buršić-Matijašić, K. (1996), nav. dj., str. 48.

¹⁷ Grad Pula, <http://www.pula.hr/hr/opci-podaci/opci-podaci/>, 21. kolovoza 2017.

¹⁸ Na istome mjestu.

Grad Pula je gospodarsko središte Istarske županije. Temelje svojega gospodarskog razvitka započelo je s brodograđevnom industrijom, danas nadaleko poznatom na svjetskom brodograđevnom tržištu. „U 2015. godini prema broju obrađenih godišnjih financijskih izvještaja za 2015. godinu u gradu Puli sjedište je imalo 2.600 poduzetnika, pravnih i fizičkih osoba, obveznika poreza na dobit. Puljski su poduzetnici u 2015. godini bili na 4. mjestu po broju poduzetnika među svim gradovima i općinama u RH, a na 1. među gradovima i općinama Istarske županije, s udjelom u broju zaposlenih od 28,9 %. Na razini Istarske županije su na prvom mjestu i po broju zaposlenih s 13.327 radnika.“¹⁹

Slika 3. Grad Pula

Izvor: Istria Experience, <http://www.istriaexperience.com/hr/pjesacka-tura-pulom>, 21. kolovoza 2017.

S obzirom na svoju bogatu prošlost, dugo se vodila rasprava hoće li se razvoj grada Pule krenuti u smjeru industrije ili turizma. Naposljetku se može vidjeti kako se polako krenulo u oba smjera. Pula ima kulturnu povijest i znamenitosti koje je mogu dovesti do izrazito poželjne turističke

¹⁹ Grad Pula, <http://www.pula.hr/hr/opci-podaci/opci-podaci/gospodarstvo/>, 21. kolovoza 2017.

destinacije. Stoga će se u daljnjem tekstu obratiti pozornost na cjelokupni kompleks puljskog foruma kako bi se on mogao povezati s razvojem kulturnog turizma grada Pule.

1. PULJSKI FORUM

Puljski forum glavni je gradski trg u vrijeme kada je Pula bila rimska kolonija, dakle od 45. godine pr. Krista. Forum je već tada bio glavno sastajalište antičkog stanovništva, baš kao i u drugim rimskim kolonijama i gradovima. Njegov današnji izgled prilično je izmijenjen, a danas samo Augustov hram svjedoči o davnoj prošlosti trga. Veličina Foruma bila je 80 x 30 metara. Sa sjeverne strane nalazila su se tri hrama, a na ostalim stranama bio je trijem sa stupovima, bogato ukrašen reljefima i kipovima tadašnjih moćnika. Iz natkrivenog dijela ulazilo se u vjerske, sudske i upravne institucije.

Slika 4. Puljski forum

Izvor: Pula online, <http://www.pula-online.com/index.php?rubrika=16>, 21. kolovoza 2017.

„Forum (slika 4) je kod Rimljana bio gradski trg na kojem se usredotočio sav javni život grada. Na njemu je narod zborovao, a pretori su sudili.“²⁰ To je bio prostor za javna okupljanja, političko djelovanje, prakticiranje vjere, molitve bogovima, dijeljenje pravde, trženje robom jer je u neposrednoj blizini Foruma bila tržnica, kao i trgovine s raznovrsnom robom i okrjepom.

²⁰ Ujčić, V. (1964), nav. dj., str. 3.

„Za okupljanje ljudi i stoke, svećenstva i činovnika, trgovaca i moreplovaca formirao se postupno funkcionalan prostor- *forum*- koji postaje kroz stoljeća administrativno, trgovačko, političko, kulturno i religijsko središte grada.“²¹ Središte svih rimskih gradova činili su forumi na kojima su dominirali hramovi i bazilike, a imali su prethodno spomenutu svrhu.. Puljski je Forum bio podijeljen na niži plebejski dio i na viši patricijski dio oko hramova.

U doba Rimske republike na Forumu su dominirali Kapitolinski hram i bazilika. Pretpostavlja se da je hram posvećen bogu Herkulu, zaštitniku grada Pule, a bazilika je tada integrirala funkcije sudstva, administrativnih djelatnosti i trgovine. U doba cara Augusta uz Kapitolij i baziliku podižu se hramovi blizanci, istočno Dijanin hram, a zapadno Augustov hram.

S obzirom na takve njegove mnogostruke funkcije, te kako su svi koji su u gradu živjeli, radili ili tek prolazili njime, morali proći ovim glavnim puljskim trgom, to je bio u arhitektonskom smislu i najdotjeraniji i najljepši dio grada. Rimski su trgovi po pravilu bili trapezoidnog oblika, okruženi trijemom s tri strane, a na četvrtoj je uvijek bio najvažniji rimski hram. „Trijem je činio zaštitu od kiše i sunca, njime se moglo šetati duž rubova trga, ali iz trijema se ulazilo u sve javne i trgovačke prostore koji su bili smješteni na samom Forumu.“²² Puljski je forum imao istu koncepciju, a faze njegove izgradnje i namjenu opisati će se u sljedećim poglavljima.

2.1. Faze izgradnje puljskog foruma

Puljski je Forum imao dugačku fazu nastajanja, izgradnje. Prema Vesni Girardi –Jurkić (1999., str. 14.-15.) definirane su faze od vremena Histra koji su na tom mjestu imali histarsko trgovište i luku sa suhozidnim, pretpostavlja se kulturnim objektom. Nakon toga Pulu zauzimaju Rimljani i pretvaraju je u koloniju, a prema Vitruvijevim klasičnim pravilima arhitekture oblikuju taj trg u Forum, žilu kucavicu puljske kolonije. Vitruvije je bio prvi poznati teoretičar arhitekture. Bio je rimski pisac, arhitekt i vojni inženjer. Tada, između 80. i 50. godine pr. Kr. sagrađen je podij-*comitium* kao i velika bazilika. „Na taj način je rimski forum s obje kraće strane svog trapezoida bio omeđen velikim građevinama, hramom i bazilikama, koje ukazuju na povećanu aglomeraciju ljudi na jednom prostoru i jedno zahtjevno funkcionalno urbanističko rješenje uz morsku obalu u

²¹ Girardi Jurkić, V. (1999), *Periodizacija izgradnje antičkog foruma u Puli*, *Histria Antiqua*, 5/1999., str.11.

²² Matijašić, R., Buršić-Matijašić, K. (1996), nav. dj., str. 67.

razdoblju formiranja *Coloniae Polae*.²³

Prema istoj autorici, sljedeća je julijejsko-klaudijevska faza koja traje od 31. godine prije Krista pa do 60. god. posl. Krista. U tom je periodu porušena republikanska bazilika (radi izgradnje i smještaja Dijaninog hrama) te se gradi nova velika bazilika na jugozapadu foruma, gradi se i centralni hram oktostil posvećen Heraklu, popločava se i plebejski forum te se grade *latrine*-javni toaleti. Naime, puljski je forum bio podijeljen na niži plebejski dio i na viši patricijski - podignuti plato oko hramova. Sve do današnjih dana uspjelo je u potpunosti ostati očuvano kameno opločenje rimskog foruma, koje se nalazi na dubini od 120 cm ispod današnjih ploča na puljskom forumu.

Nakon pobjede u ratu kod Akcija, Oktavijan, da bi dokazao svoju premoć i slaveći pobjedu u ratu, pali i razara Pulu, nakon čega on postaje car August te se daje izraditi projekt carskog foruma, njemu u čast. „31. g. pr. Kr. pobjeda Oktavijana kod Akcija, paljenje Pule, oštećivanje objekata na forumu. God. 27. pr. Kr. Oktavijan postaje car August; izrada projekta carskog foruma.“²⁴ U tom se razdoblju gradi slavoluk Sergijevaca, veliko rimsko kazalište izvan zidina grada te se zidaju temelji amfiteatra. Te se godine počinje zidati i kurija, to jest takozvani Dijanin hram. „Istovremeno s radovima na forumu i bočnim jugozapadnim i jugoistočnim stranama projektira se i gradi na sjevernoj užoj strani foruma monumentalni i impresivni kompleks te se tako zaokružuje arhitektonska cjelina s dva bočna identična objekta uz već postojeći centralni hram na visokom reutiliziranom podiju.“²⁵ Tijekom arheoloških istraživanja krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća, pronađeni su i otkopani, na jugoistočnom uglu puljskog foruma, na površini od oko 550 m² višeslojni ostaci nekoliko građevina koji potvrđuju tezu da se izgled foruma mijenjao prilagođavajući se svim mijenama puljskog života, kako u antici, tako i kasnije. Na nekim podzemnim mjestima, sačuvanim od propadanja te ukomponiranim u nova zdanja, još se uvijek može nazrijeti bogata unutarnja dekoracija ondašnje prostorije, s podnim pločicama od više vrsta mramora, crvene, žute i zelene boje. U vanjskom pak prostoru, vidljivi su ostaci pločnika, stepeništa i kamene baze stupova trijema koji je okruživao trg. Od mnoštva spomenika i skulptura pronađenih i sačuvanih od zuba vremena, najvažniji su za spomenuti, barem što se

²³ Girardi Jurkić, V. (1999), nav. dj., str. 14.

²⁴ Na istome mjestu

²⁵ Isto, str. 17.

puljskog foruma tiče, Augustov hram, Dijanin hram, komunalna palača, sam forum, te tri zanimljive skulpture iz tog razdoblja: mramorna glava žene, torzo rimskog cara i treći kameni spomenik pronađen tijekom arheoloških iskapanja na jugoistočnom dijelu Foruma pripada graditeljskom ukrasu trijema. Ipak, svakako najmonumentalniji spomenik koji je opstao na forumu iz tog razdoblja je upravo Augustov hram, pa stoga upravo s njime započinjemo opisivanje objekata puljskog foruma.

2.2. Augustov hram

Augustov hram u potpunosti je sačuvana sakralna građevina, izgledom gotovo u potpunosti identičan kakav je bio i prije 2000 godina. Nalazi se na sjevernoj strani puljskog foruma, smješten pored Gradske vijećnice, s njezine zapadne strane. Smješten je na povišenom postolju pa mu se pristupalo stepenicama. „Na njemu se ističe predvorje sa šest okruglih stupova, visokih 8 m, a sagrađenih od istarskog kamena. Hram je u čistom korintskom stilu. Na njegovu pročelju pisalo je (tragovi se vide i danas): 'Romae et Augusto Caessri Divi filio Patri Patriae' (Romi i Augustusu Cezaru, božanskom sinu, ocu domovine).“²⁶ Hram je dug 17.65 m, širok 8.5 m, a visok 13.17m te se sastoji od dva dijela: *celle* - zatvorenog unutarnjeg prostora i *procelle* - predvorja sa šest stupova, prema čemu taj tip hrama nosi naziv *tetrastil*. “Posebna je vrijednost Augustova hrama (slika 5) u bogatoj i izuzetno kvalitetno tehnički izvedenoj arhitektonskoj dekoraciji, u raskošnim korintskim kapitelima čije se lišće slobodno izdvaja iz volumena, u reljefnoj vegetabilnoj ornamentici friza arhitrava ispunjenog akantovim viticama, u vijencu s konzolama.“²⁷

Kako se zna da su rimske hramove u pravilu krasili mramorni kipovi u natprirodnoj, prirodnoj ili umanjenoj veličini, pretpostavlja se da su puljski Augustov hram morala krasiti barem dva kipa, onaj božice Rome i kip božanskog cara Augusta. Dok je duhovno središte hrama uvijek bio masivni kameni žrtvenik na koji su prinošene žrtve ljevanice pri kojima je korišteno vino, životinje i mnogi drugi darovi u naturi, u predvorju hrama stajali su žrtvenici za žrtve paljenice, pri čemu su spaljivana eterična mirisna ulja. „Kult obožavanja Domovine i Oca domovine

²⁶ Ujčić, V. (1964), nav. dj., str. 3.

²⁷ Starac, A. (2004), *AUGUSTOV HRAM*, Arheološki muzej Istre, Pula, str. 5.

(*Romae et Augusti patri patriae*) predvodili su naročiti svećenici, flameni (*flamines*), čije ime dolazi od glagola *flare* - potpirivati žrtvenu vatru.“²⁸ Ovi su svećenici, flameni, birani na svoju funkciju doživotno i to iz najvišeg i najbogatijeg sloja građanstva. Nakon izbora njihov je život u cijelosti podređen strogim pravilima u odijevanju, ponašanju, načinu prehrane, vjerskim pravilima, kretanju, imali su supruge koje su u pravilu isto uvijek bile flaminice - svećenice.

Slika 5. Augustov hram

Izvor: Regional Express, <http://www.regionalexpress.hr/site/more/augustov-hram-romi-i-augustu-cezaru-boanskom-sinu-ocu-domovine>, 21. kolovoza 2017.

Hram u Puli je najvjerojatnije izgrađen u prvom desetljeću I. st. poslije Krista, posvećen je božici Romi i caru Augustu. Sačuvan je zahvaljujući nizu za njega povoljnih okolnosti i slučajnosti, što ga je spasilo od sudbine drugih forumskih zdanja i ostalih antičkih građevina, sagrađenih od kvalitetnog kamena čije su ruševine iskorištene kao građevinski materijal. „Hram je u srednjem

²⁸ Isto, str. 6.

vijeku imao sasvim određene namjene: bio je spremište žita, navodno je kraće vrijeme bio i kršćanska crkva, te se održao, iako su na njegovom zidnom plaštu iznutra i izvana vidljivi mnogobrojni ožiljci probijanja novih prozorskih otvora, pregrađivanja po visini u tri kata, ali i tragovi požara koji su mu u više navrata uništavali krovnu konstrukciju.“²⁹

Veliki broj putnika namjernika, među kojima su brojni umjetnici, arhitekti i putopisci, posjećujući Pulu i Augustov hram, bili su vidno impresionirani samom građevinom, te su izrađivali i ostavljali nacрте, njihovo viđenje idealnih rekonstrukcija, tlocрте i grafike. Mora se također napomenuti da je tijekom IV. stoljeća, dakle u vrijeme kada kršćanstvo postaje službenom rimskom religijom, hram prema predaji pretvoren u ranokršćansku crkvu posvećenu Majci Božjoj. Na taj način on još neko vrijeme zadržava svoju religioznu namjenu. „Na to razdoblje podsjeća ranokršćanski monogram uklesan na vanjskom začelju, na visini od pet metara. (...). Augustov hram pojavljuje se označen križem kao crkva na austrijskim katastarskim kartama Pule izrađenim u XIX. stoljeću, iako tada već odavno nije služio kao bogomolja.“³⁰ Nije poznato kada Augustov hram prestaje biti mjesto molitve te tako i prestaje služiti vjerskoj svrsi. Ironijom sudbine, iako je uspio opstati sva ta stoljeća, upravo krajem Drugog svjetskog rata, hram biva pogođen bombom iz aviona te je gotovo u cijelosti srušen.

2.3. Dijanin hram

Poznato je da Augustov hram nije bio jedini takav hram na puljskom forumu, jer je on ustvari predstavljao dio arhitektonskog sklopa hramova. „Ne zna se kojem je božanstvu ovaj drugi hram, istovjetan prvome, bio posvećen. Tradicija prenosi ime božice Dijane, zaštitnice lova, ali nema nikakvih potvrda za takvu pretpostavku.“³¹ U tom sklopu, suprotnu stranu tog niza zauzimao je Dijanin hram, koji je gotovo u potpunosti razrušen. Od takozvanog Dijaninog hrama danas je vidljiv, i samim time i sačuvan jedino njegov stražnji zid kao i stražnji dio zapadnog zida s vegetabilnim frizom na arhitravu i raskošno ukrašenim krovnim vijencem ukomponiran u zidove današnje Gradske vijećnice. (slika 6)

²⁹ Matijašić, R. - Buršić-Matijašić, K. (1996), nav. dj., str.73.

³⁰ Alka Starac, str. 11.

³¹ Robert Matijašić - Klara Buršić-Matijašić, str. 86.

Slika 6. Stražnji zid Dijanina hrama

Izvor: Pula online, <http://www.pula-online.com/article.php?id=1470>, 21. kolovoza 2017.

Kuriozitet je da ustvari uopće nije poznato odakle potječe tradicionalni naziv Dijaninog hrama, jer se pouzdano zna da to nije podatak koji se može pronaći nigdje u epigrafskim i klasičnim povijesnim vrelima. Uz taj hram za koji se ne može tvrditi kome je ustvari bio posvećen, ranije je bila velika građevina s polukružnom apsidom, možda javna ili sudbenog značaja, a koja je srušena prije nego se krenulo u izgradnju tzv. Dijaninog hrama jer se više nije uklapala u novu koncepciju puljskog foruma. „Iako jednakih dimenzija i jednakog arhitektonskog nacrtu kao hram Rome i Augusta, očividno čineći dio jedinstvenog urbanističkog projekta, ovaj je hram izrađen s manje vještine nego njegov blizanac. Plića i površnja dekoracija friza arhitrava s krupnim cvjetovima daleko zaostaje za rukom majstora koji je klesao friz na Augustovom hramu, upućujući na dovršenje istočnog hrama u kasnijem, posttiberijevskom razdoblju sredine I. st. pos.

Kr.“³²

2.4. Komunalna palača

Komunalna ili Gradska palača reprezentativan je gotički objekt nastao krajem XIII. stoljeća, a smješten je na sjevernoj strani puljskog foruma tik uz Augustov hram. Postoje razmimoilaženja u pitanju toga što se nalazilo na tome mjestu ranije, tijekom Augustove vladavine i je li tamo uistinu bio kapitolinski hram posvećen Svetom Trojstvu ili neki drugi vjerski objekt ili pak, kako navodi Kandler, samo *comitium*, odnosno arhitektonski ograđen i kipovima ukrašen prostor na kojem se okupljala narodna skupština.

Komunalna palača, koja je na tom istom mjestu niknula nekih dvanaest stoljeća kasnije, izgrađena je u vrijeme velikog prosperiteta grada i uz financiranje bogatih puljskih obitelji. „Nastala je preoblikovanjem postojećih građevina koje su na toj lokaciji i ranije služile sličnoj namjeni, a dovršena je 1296. Kada je na njezino pročelje uklesana sljedeća poruka: *Počinjao je dan dvjestašezdesetoga petoljeća od Marijina poroda i bio podestat Bartolomeus, nasljednik prastarog padovanskog prezimena de'Vitrei, kada je izgrađeno ovo časno sjedište dvaju vijeća i suda. Budu li ove dvije službe podržane od mudrog podestata neće se dogoditi da mir napusti narod. Neka dakle, sloga grije jednodušne građane da ne bi bolesna utroba pokvarila zdravu pamet.*“³³

Ova je zgrada nastala (slika 7), kako je već navedeno, u vrijeme prosperiteta grada i gradskih obitelji, u vrijeme izgradnje i mnogih drugih objekata, no Komunalna je palača na reprezentativnom nivou i odraz mogućnosti i jačine grada. Projekt izgradnje ove palače u to vrijeme zahvaća i postojeća dva hrama, a posebice Dijanin i ostale romaničke objekte smještene između njih. „U palaču se ugrađuje sve što se moglo sačuvati, a ruši se sam ono nužno, proširujući je prema trgu, jer u to tražile povećane potrebe komunalne uprave.“³⁴

³² Starac, A. (2004), nav. dj., str. 9.

³³ Istrapedia, <http://istrapedia.hr/hrv/1500/gradska-komunalna-palaca-u-puli/istra-a-z/>, 23. kolovoza 2017.

³⁴ Krizmanić, A. (1988), *Komunalna palača Pula, razvitak gradskog središta kroz dvadeset jedno stoljeće*, Arheološki muzej Pule, str. 127.

Slika 7. Komunalna palača

Izvor: Pula, <http://www.pula.hr/en/news/detail/13349/prijem-japanskog-veleposlanika-u-komunalnoj-palaci/>, 21. kolovoza 2017.

Tako se za potrebe nove komunalne palače ruši veći dio Dijaninog hrama. Od njega ostaje sačuvano samo stražnje sjeverno pročelje te djelomično i zapadno pročelje. Zgrada ima jasno izražene gotičke, kao i renesansne i barokne elemente. „Južno, glavno pročelje obnavljano je u XVI. stoljeću, kada je dobilo renesansni trijem, pa zatim opet u XVII. stoljeću, kada je dobilo barokne prozore. Na sjevernom, stražnjem, dijelu komunalne palače vrlo se jasno ističe arhitektura rimskoga, tzv. Dijaninog hrama, uklopljenog u tkivo građevine.“³⁵

Cijelo vrijeme koliko ona postoji služi kao municipalno sjedište, za vrijeme mletačke uprave sjedište je kneza i providura, a danas je najpoznatija kao Gradska palača, to jest gradska vijećnica i sjedište gradonačelnika.

³⁵ Travirka, A. (2002), nav. dj., str. 27.

2. TURIZAM GRADA PULE

Turizam predstavlja djelatnost koja se u posljednjih tridesetak godina nikako ne može zaobići kada je riječ o Istri, odnosno gradu Puli. Razvoj turizma na ovom području potaknut je prije svega geografskim položajem, blagom mediteranskom klimom, relativno očuvanim prirodnim okolišem, čistim morem, dobrom prometnom povezanošću i bogatom kulturno-spomeničkom baštinom.

Pula je grad i luka smještena na jugozapadnoj obali Istre i predstavlja njezino administrativno i industrijsko središte te najveći grad u regiji. Kao što je u prethodnom tekstu već navedeno, Pula je nastala je prije tri tisuće godina na mjestu današnjeg kaštela, a njezina današnja površina iznosi 5.165 hektara, od čega 4.150 hektara na kopnu i 1.015 hektara na moru. „Pula je najveće urbano i polifunkcionalno središte istarskog poluotoka, složene i burne prošlosti od svojega postojanja. Pulu popularno nazivaju gradom na sedam brežuljaka, gradom parkova, gradom očuvanih antičkih spomenika, a može se dodati i gradom u kojem su turistički korijeni (pisani vodič 1845.) stariji od prvih pogona brodograđevne industrije (Uljanik 1856.)“³⁶

Turizam Pule počeo se razvijati u doba vladavine Austro-Ugarske Monarhije, kada je puljska luka postala glavno središte austrijske ratne mornarice. U to se vrijeme počinje s izgradnjom brojnih hotela, pansiona, kupališta te uređenjem parkovnih površina. God. „1885. između otoka Uljanika i stožerne zgrade na rivi otvoreno je prvo morsko kupalište Bagno Polese, a 1908. godine otvoren je hotel Riviera, prvi moderni hotel. Tridesetih godina prošlog stoljeća uvodi se pravo radnika na plaćeni dopust, što daje novi zamah suvremenom turizmu.“³⁷

Dolaskom talijanske vladavine puljski je turizam doživio krizu, a za vrijeme Drugog svjetskog rata o turizmu u Puli se ne može ni govoriti, budući da je to bilo najgore razdoblje. Kasnije se razvija masovni turizam. Toj su masovnosti pridonijeli velik broj turističkih paket-aranžmana, brza izgradnja smještajnih kapaciteta i povećanje slobodnog vremena i priljev novca. Potom 1960.-ih započinje izgradnja turističkih kompleksa na Zlatnim stijenama, Ribarskoj kolibi te Verudeli te nova faza razvoja turizma u Puli.

³⁶ Blažević, I. - Knežević, R. (2006.), *Turistička geografija Hrvatske*, Sveučilište u Rijeci; Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija, str. 103.

³⁷ Milekić, S. (2016), *Mogućnosti razvoja održivog turizma na području grada Pule*, Diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli Fakultet za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo Mirković, Pula, str. 51.

Slika 8. Rimska Pula

Izvor: Regional Express, <http://www.regionalexpress.hr/site/more/rimska-pula-kao-novi-turistichki-proizvod>, 28. kolovoza 2017.

Slika 8 prikazuje Rimsku Pulu kao novi turistički proizvod. „Turistička zajednica Grada Pule, Arheološki muzej Istre i Društvo turističkih vodiča Pule osmislili su novi turistički proizvod - razgledavanje grada pod nazivom „Rimska Pula“, koji na specifičan način vodi goste kroz antičku povijest Pule. Rimska Pula je danas predstavljena medijima i turističkim agencijama koje bi novi turistički proizvod već ove godine uključile u turističku ponudu Pule.“³⁸

Može se reći kako danas Pula pruža zaista razne oblike turizma. Turistička je ponuda danas vrlo raznolika i bogata te pruža niz mogućnosti za kvalitetan odmor ne samo u Puli, već i u njezinoj

³⁸ Regional Express, <http://www.regionalexpress.hr/site/more/rimska-pula-kao-novi-turistichki-proizvod>, 28. kolovoza 2017.

okolici. U nastavku će biti više riječi o samoj turističkoj ponudi grada Pule.

3.1. Turistička ponuda i kulturne znamenitosti grada Pule

Kako u samom gradu tako i široj okolici, turistička je ponuda raznovrsna te pruža niz mogućnosti za kvalitetan odmor. Na području Pule, uglavnom uz samu obalu te u središtu grada, smješten je velik broj hotela, kao i apartmanskih naselja, kampova, dječjih i ferijalnih ljetovališta te nekoliko nautičkih marina. Na nekoliko kilometara udaljenosti od grada nalazi se jedan od najpoznatijih nacionalnih parkova u Hrvatskoj, otočje Brijuni, a u okolici grada brojna turistička naselja, kao i manja pitoreskna mjesta, primjerice Vodnjan, Medulin, Ližnjan, Premantura, Peroj, Fažana itd.

„Posebnost Pule kao obalne turističke destinacije dvije su skupine atrakcija koje imaju podjednaku važnost u koncipiranju turističkog proizvoda. Prvu skupinu čine prirodne atrakcije: obala duljine 44,3km, more pogodno za kupanje i drugu priobalnu rekreaciju, umjereno topla vlažna klima s vrućim ljetom te prirodna i kultivirana vegetacija. Ljetni odmorišni turizam u kojem su najvažnije aktivnosti turista vezane uz obalni pojas i more karakterističan je za južne dijelove grada. Drugu skupinu atrakcija čine zaštićena kulturno-povijesna baština iz antičkoga, srednjovjekovnog i novovjekovnog razdoblja, kulturne ustanove te manifestacije. Te atrakcije smještene su u povijesnoj jezgri Pule, koja je unatoč značajnim promjenama sačuvala svoj povijesni i kulturni integritet te je i danas najvitalniji dio grada. Druga skupina atrakcija omogućuje razvoj kulturnog i manifestacijskog turizma, za što postoje uporišta u strategijama razvoja hrvatskog turizma.“³⁹

Što se tiče ponude smještajnih kapaciteta, ona se može vidjeti u tablici 1.

Tablica 1. Struktura smještajnih kapaciteta u Gradu Puli u 2014.

VRSTE SMJEŠTAJNIH KAPACITETA 2014.		UKUPAN BROJ LEŽAJEVA	UDIO (%)
HOTELI	16	2.556	14,33%
VILE	3	18	0,10%

³⁹ Vojnović, N. (2012), Stagnacija turističke destinacije: primjer Pule, *Hrvatski geografski glasnik* 74/2, Pula, str. 116.

PANSION	1	24	0, 13%
HOSTEL	5	461	2,58%
TURISTIČKI APARTMANI/APARTMANSKA NASELJA	7	2.661	14,92%
KAMPOVI	4	4.579	25,67%.
KUĆANSTVA	2278 ²⁰	6.450	36,15%
MARINE	3	1.092	6,12%
UKUPNO	-	17.841	100%

Izvor: Strategija razvoja turizma Grada Pule (2016.-2020.)

Tablica 1 prikazuje strukturu smještajnih kapaciteta grada Pule 2014. Podaci su uzeti iz Strategije razvoja turizma Grada Pule 2016.-2020. Iz priloženoga se može vidjeti kako je Pula još uvijek oskudna u smještajnoj ponudi, posebice ako se obrati pozornost na malo bolje i osobnije smještajne kapacitete. Dakle, ovdje zaista ima prostora za ulaganje i poboljšanje ponude grada Pule.

Kao što je u prvom poglavlju spomenuto, Pula ima najviše rimskog i austro-ugarskog nasljeđa. Dokaz tomu su i pojedini dijelovi grada. Kvartovi Veruda i Stoja obiluje vilama bivših austro-ugarskih časnika, dok su u doba Rimskog Carstva nastali najljepši i najznačajniji spomenici. Ono što također spada pod kulturnu baštinu je i poznati istarski ples balun. Danas se sve više pozornosti posvećuje očuvanju upravo tih narodnih i tradicionalnih djelatnosti.

Na puljskom su se Forumu nekada nalazila tri hrama i smatra se da su bili posvećeni kapitolijskoj trijadi - Minervi, Junoni i Jupiteru. U prethodnom je poglavlju detaljno obrađen puljski forum pa je ovdje samo potrebno spomenuti kako je danas Forum jedan od najbitnijih trgova i ima dvojaku narav: političku i turističku. Spominjući Forum, odnosno njegovu turističku ulogu zbog spomenika, potrebno je istaknuti Augustov hram koji je jedan od iznimno vrijednih primjera hramskog graditeljstva. Jedno vrijeme je služio kao crkva, a potom je bio i skladište za žito. Danas se u Augustovom hramu može pogledati izložba „ Antička kamena-statuarne plastika“.

Puljski amfiteatar (slika 9) smatra se šestim po veličini amfiteatar na svijetu. Izgrađen je u prvom

stoljeću (svoj završni oblik je dobio u 80-oj godini), a izgrađen je u vrijeme vladavine cara Tita Flavija Vespazijana. U doba kada su Rimljani bili na vlasti, u Areni su se vodile borbe s gladijatorima i zvijerima kako bi zabavljali svjetinu, a mogla je primiti više od 20.000 gledatelja. „Iznimna je i jedinstvena u svijetu po arhit. rješenju s četirima okomitim stubišnim tornjevima, koji su služili za komunikaciju između gornjih dviju etaža, te za prilaz mornara na palubu, gdje se zatezao velarij (tende za zaštitu od kiše i sunca). Bila je u funkciji sve dok nisu u V. st. zabranjene gladijatorske igre, a u VII. st. i borbe s divljim zvijerima. Od tada se iz unutar. arhit. strukture počinje vaditi gotova kamena građa za izvedbu dr. građevina. Međutim, od XIII. st. određuju se stroge zabrane za odnošenje toga kamena, a od druge pol. XIX. st. opasuje se visokom ogradom.“⁴⁰ Danas Arena nije u stanju kakva je bila nekada, zbog toga što se njezina građa odnosila za izgradnju crkava, kapelica itd.

Slika 9. Puljska Arena

Izvor: Turizam, <https://www.turizam.com/me/hrvatska/attraction/view/amfiteatar-ili-puljska-arena/467>, 29. kolovoza 2017.

⁴⁰ Istarska enciklopedija, <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=97>, 29. kolovoza 2017.

Kao što i sam naziv kaže, ona je dvostruki teatar i ujedno jedna od najljepših pozornica na otvorenom, gdje se održavaju brojne manifestacije. U podzemlju Arene se mogu pogledati razne izložbe poput „Maslinarstvo i vinogradarstvo Istre u antici“ koju je postavio Arheološki muzej Istre iz Pule. Osim filmskog festivala u Areni se održavaju koncerti i cijelo ljeto nastupaju brojne svjetske zvijezde.

Još jedna od znamenitosti Pule jesu Herkulova vrata (slika 10). To je najstariji sačuvani spomenik rimske arhitekture u gradu. Danas su Herkulova vrata ulaz u Zajednicu Talijana.

„Herkulova vrata u Puli nalaze se između dviju okruglih, vjerojatno srednjovjekovnih kula. Arhitektonski skromna vrata izgrađena su od neprofiliranih kamenih blokova na čijem je vrhu, iako jedva prepoznatljiva, uklesana Herkulova glava na kojoj se razaznaju brada, kovrčava kosa i toljaga. Moguće je da se radi o zaštitnom znaku grada, čemu u prilog ide činjenica da je puno ime rimske Pule bilo Colonia Iulia Pollentia Herculanea.“⁴¹

Slika 10. Herkulova vrata

Izvor: Istra culture, <http://www.istria-culture.com/herkulova-vrata-i159>, 29. kolovoza 2017.

⁴¹ Istra culture, <http://www.istria-culture.com/herkulova-vrata-i159>, 29. kolovoza 2017.

Također Slavoluk Sergijevaca (slika 11) je dala sagraditi bogata puljska patricijka Salvia Postuma koja je pripadala obitelji Sergijevaca. Ono što je zanimljivo je činjenica kako je svoj vlastiti novac uložila u izgradnju tih vrata koja su bila glavni ulaz u grad sve do 1857.

Na vratima su urezani razni mitološki, biljni i životinjski motivi. U središtu je uklesan orao koji se bori sa zmijom - orao je simbol rimske države, a zmija simbolizira državne neprijatelje. Slavoluk je dobio mnogo pohvala i divljenja mnogih kipara i arhitekta diljem svijeta.

Dvojna vrata su također predmet istarske kulturne baštine, sagrađena su u 2. stoljeću. Danas predstavljaju ulaz u Arheološki muzej Istre.

Osim spomenika, grad je poznat i po parkovima koji mnogi zovu i „pluća Pule“. Većina tih parkova su nastala pod vladavinom Austro-Ugarske Monarhije. Najpoznatiji parkovi Pule jesu park Franje Josipa I. i park kralja Zvonimira, park Petra Krešimira IV., Titov park, park Valerija, park pod Arenom i Monte Zaro. Svaki od njih se ističe posebnim biljem karakterističnim za ovo podneblje i kreativno su osmišljeni.

Slika 11. Slavoluk Sergijevaca

Izvor: Putovnica net, <http://www.putovnica.net/odredista/hrvatska/pula/sto-posjetiti-znamenitosti-u-puli/slavluk-sergijevaca-zlatna-vrata>, 29. kolovoza 2017.

Svake godine Pulu posjeti nekoliko desetaka tisuća turista. Ono čime ih grad privlači je

mediteranska klima, čisto more, dobra hrana, povijesni spomenici, prirodne ljepote te bogat sadržaj kulturno-zabavnih manifestacija. Najpoznatija turistička mjesta su Verudela, Stoja i Zlatne stijene. Jednako tako, ondje su turistima ponuđeni na korištenje teniski tereni, mini golf teren, kafići, zabavni park za djecu, bazeni, vodeni parkovi i slično. Jedna nova i atraktivna pojava u Istri su luksuzne kuće za odmor, čime se uvelike privukao velik broj stranih, ali i domaćih gostiju.

Posebice ljeti Pula je grad multimedijalnih događanja. Puljski filmski festival se tradicionalno održava svako ljeto i to već 64 godine. Festival traje petnaest dana - prvi tjedan se filmovi prikazuju na tvrđavi Kaštel, a drugi tjedan u predivnom rimskom amfiteatru, što pridonosi svečanom i jedinstvenom ugođaju, dok se svih petnaest dana filmovi mogu gledati i u kinu Valli.

Slika 12. Film festival u Puljskoj areni

Izvor: Telegram, <http://www.telegram.hr/kultura/branko-lustig-otvorio-62-puljski-filmski-festival/>, 29. kolovoza 2017.

Za vrijeme filmskog festivala Pula je vrlo „živ“ grad i dobiva potpuno novu dimenziju, jer osim prikazivanja filmova, publici je ponuđeno i sudjelovanje u raznim radionicama (za djecu je osmišljena radionica „Pustolovni laboratorij profesora Baltazara“ gdje ona mogu dobiti osnove snimanja filma, Pulica) prikazivanje filmova na Portarati, izložbe (ove godine se održala izložba Jagode Kaloper pod nazivom „Autoportreti“ te se održavaju brojni koncerti (Let 3, The Night

Express, Elemental, Nola i mnogi drugi) .

Jedna od bitnijih stavki za razvoj kulturnog turizma je posjećivanje muzeja i galerija. Grad Pula raspolaže s četiri muzeja: Arheološki muzej Istre, Povijesni i pomorski muzej Istre, Kaštel Pula i Museum olei histriae. Također broji i mnogo galerija.

Sve turističke i servisne informacije mogu se naći na turističkom info punktu u srcu grada Pule, na Forumu gdje se nalazi Turistička zajednica grada Pule. Osnovni cilj Grada Pule trebalo bi biti usmjerenje ponude ka kulturnom turizmu odgovornim korištenjem povijesne i kulturne baštine Grada. Na takav bi se način pridonijelo stvaranju identiteta Grada Pule kao destinacije kulturnog turizma. Iz prethodno prikazanih informacija može se vidjeti kako je potencijal grada Pule za razvoj turizma zaista velik, posebice ako je riječ o kulturnom turizmu, no autorica mora napomenuti kako je sve to još uvijek samo potencijal te kako grad Pula zapravo ne iskorištava sve svoje mogućnosti za razvoj turizma, te kako ima puno prostora do kompletne popunjenosti smještajnih kapaciteta. Također, za takav razvoj događaja potrebne su prije svega investicije. U nastavku će biti govora o kulturnom turizmu kao smjeru razvoja turizma grada Pule. Autorica će predložiti vlastite ideje za određene investicije koje bi mogle znatno pridonijeti povećanju popunjenosti smještajnih kapaciteta i razvoju kulturnog turizma.

3.2. Kulturni turizam kao smjer razvoja turizma grada Pule

Prethodno iznesena turistička ponuda i kulturne znamenitosti prikazuju idealnu podlogu za razvoj turizma grada Pule u smjeru kulturne turističke destinacije. Potrebno je osvrnuti se na Strategiju razvoja turizma Grada Pule i predstaviti vlastita razmišljanja o mogućnostima razvoja kulturnog turizma u Puli.

Kulturni se turizam kao specifična vrsta pojavio 70-ih godina te je posebice važan za one destinacije koje nisu prepoznatljive na turističkom tržištu. Razvojem takvih oblika turizma nastoji se produžiti turistička sezona. Turisti koji se klasificiraju kao „kulturni turisti“ imaju prihode znatno veće od prosječnog turista i potroše više novca na ljetovanje.

Strategija razvoja turizma RH do 2020. navodi kulturni turizam kao jedan od dominantnijeg proizvoda u Hrvatskoj. „Neupitno je da je na državnoj razini, kao i u nizu destinacija, u posljednjih 10 godina mnogo učinjeno na razvoju ove grupe proizvoda, ponajviše zahvaljujući donošenju državne strategije razvoja kulturnog turizma, ali i sustavnom radu na kreiranju

regionalno i globalno prepoznatih događanja i pojačanom otvaranju kulturnom turizmu od strane sve većeg broja pojedinačnih destinacija.“⁴²

„Riječ kultura dolazi od latinske riječi "colere", što je značilo nastanjivati, uzgajati, štititi, štovati, a uključuje razumijevanje i primjenu kriterija za vrjednovanje ljudske djelatnosti. Kulturna dobra Pule su nastala kao rezultat bogatog povijesnog naslijeđa na razmjeđi Mediterana i srednje Europe, a obilježena su multikulturalnošću ljudi i jezika koji su se na ovom prostoru ispreplitali od antike da današnjice. Grad Pula obiluje prepoznatljivim duhovnim i materijalnim kulturnim dobrima koja oplemenjuju ove prostore, a predstavljaju društveno nasljeđe ove zajednice od značaja za oblikovanje načina mišljenja, djelovanja i odnosa pojedinaca i ciljnih skupina u odnosu na njihovu valorizaciju i zaštitu, pri čemu treba prihvaćati odredbe većeg broja zakonskih i drugih propisa.“⁴³

„Budući da kultura igra ključnu ulogu u razvoju turizma, čak štoviše, ona je najvažniji razlog da turist posjeti neko područje, turistički sektor mora shvatiti da je kultura razlog postojanja turizma te uvjet razvoja te industrije. Tematski segment „Kulturni turizam“ mogao bi postati polazišna točka kako za akademsku javnost tako i za praktičare u saznavanju osnovnih informacija o temi te poslužiti kao mjesto komunikacije i koordinacije za pojedince, institucije i projekte.“⁴⁴

Razvojem kulturnog turizma valorizirala bi se već postojeća prirodna i kulturna baština te bi se potaknule investicije za poboljšanje vizualnog identiteta grada Pule, kvalitete i broja smještajnih kapaciteta, a također stoji pretpostavka kako bi se time poboljšala gastro i ugostiteljska ponuda grada Pule.

„Iako je Pula grad bogat kulturnom baštinom, posebno negativnu ocjenu temeljem ispitivanja javnog mnijenja, dobiva starogradska jezgra. Zbog toga se inicijative Grada moraju usmjeriti na „popravljanje“ vizualnog identiteta Grada Pule, na urbani dizajn i estetiku. Odluka o komunalnom redu mora biti primjenjivana i poštivana. Starogradska jezgra je dio Grada koji privlači najviše turističkih kretanja i nezaobilazan je većini turista koji posjećuju grad. Ujedno, ovaj dio grada otvara potencijal razvoju novih turističkih proizvoda, od novih smještajnih

⁴² Narodne novine, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_05_55_1119.html, 29. kolovoza 2017.

⁴³ Strategija razvoja grada Pule 2011., http://www.pula.hr/site_media/media/typo3/fileadmin/sadrzaji/dokumenti/iva_ivancic/STRATEGIJA_RAZVOJA_GRADA_PULE_19_01_2011.pdf, 29. kolovoza 2017.

⁴⁴ Bastijanić, S. (2008), Kulturna baština i turizam grada Pule, Diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli Fakultet za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo Mirković, Pula, str. 55.

jedinica, do čitave palete proizvoda kulturnog turizma s visokim potencijalom stvaranje dodane vrijednosti boravka turista na području Grada Pule i nadopune osnovnim proizvodima Grada.“⁴⁵

Grad Pula obiluje brojnim kulturno-povijesnim znamenitostima koje su opisane prethodno u radu, a većina tih znamenitosti nalazi se u centru grada pa ih turisti sve mogu praktično obići. Jedina znamenitost koja se može pogledati iznutra je Puljski amfiteatar te se za njega naplaćuje ulaznica. Ono što je zaista pohvalno uvođenje je audiovodiča turistima kroz Arenu. Audiovodič kroz Arenu zaista je dobra i pohvalna ideja i turistima detaljno opisuje građevinu i vodi ih kroz njezinu povijest.

Događaji i manifestacije u Puli zaista su dobro posjećene, no velik problem za puljski turizam predstavlja kako zadržati goste na duži period da borave u gradu i produljuju turističku sezonu. Sezonalnost turizma nije problem samo grada Pule, već i turizma cijele Istre. Ipak, prema mišljenju autorice, Pula nije tipičan istarski grad. Pula posjeduje ogroman potencijal za razvoj kulturnog turizma, a upravo takav oblik turizma popularan je tijekom cijele godine. Ono što, prema mišljenju autorice, grad Pula treba promijeniti jest kvaliteta smještajne, gastro i ugostiteljske usluge. Također, pojedine su kulturne znamenitosti nedovoljno iskorištene. Neki kulturno-povijesni lokaliteti infrastrukturno su slabo opremljeni, a mnogi i zapušteni. To se odražava nepovoljno za ovakav oblik turizma. Također, Turistička zajednica trebala bi izraditi programe obilaska grada i organizirati vodiče za njihovo provođenje. Na takav bi se način turistima željnim takvog obilaska uštedjelo vrijeme i pružio neki sasvim novi doživljaj razgledavanja povijesti grada Pule. Povećala bi se i posjećenost spomenicima, galerijama i muzejima na takav način. Potrebno je i uložiti u distribucijske kanale radi bolje promocije i adekvatnog deklariranja grada Pule kao turističke destinacije.

Dakle, potencijala je mnogo, ali potrebnog rada još i više. Suradnjom Turističke zajednice, lokalnih vlasti, malih poduzetnika i obrtnika i lokalnog stanovništva moglo bi se rad Pulu dovesti na zaista visok nivo i dobiti kvalitetnu kulturnu turističku destinaciju.

⁴⁵ Strategija razvoja turizma grada Pule 2016.-2020., http://www.pula.hr/site_media/media/typo3/fileadmin/sadrzaji/dokumenti/2013-2017_GV/20.gv-tematska_22.12.2015/01_Strategija_razvoja_turizma_grada_Pule.pdf, 29. kolovoza 2017.

3.3. Grad kandidat za Europsku prijestolnicu kulture

God. 2014. Grad Pula ulazi u kandidaturu za Europsku prijestolnicu kulture. „U ponedjeljak 1. prosinca 2014. godine u 10,00 sati u puljskoj Komunalnoj palači (Trg Forum 1) održat će se konferencija za novinare povodom potpisivanja sporazuma između Grada Pule i Istarske županije o zajedničkom ulasku u kandidaturu za Europsku prijestolnicu kulture 2020.“⁴⁶

Europska prijestolnica kulture jedna je od najprestižnijih i najcjjenjenijih kulturnih inicijativa u Europi. To je kulturna inicijativa koja može donijeti znatne društvene i gospodarske koristi, posebice kada je dio dugoročne razvojne strategije dotičnog grada. „Prema Odluci br. 445/2014/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 16. travnja 2014. o uspostavljanju inicijative Unije za Europske prijestolnice kulture u razdoblju od 2020. do 2033., jedan hrvatski i irski grad će 2020. biti Europske prijestolnice kulture. Na prijedlog tadašnje grčke ministrice kulture Meline Mercouri projekt Europske prijestolnice kulture (EPK) započet je 1985. s ciljem osnaživanja kulturnih i gospodarskih veza gradova Europske Unije. Dosad je titula dodijeljena brojnim gradovima diljem Europe poput Atene, Genove, Glasgowa, Krakova, Porta, Amsterdama, Berlina, Pariza, Madrida, Stockholma, Dublina, Graza, Lillea, Liverpoola, Patrasa itd.“⁴⁷

Važan čimbenik razvoja kulturnog turizma grada Pule je prethodno spomenuta kandidatura Pule za Europsku prijestolnicu kulture i njezin ulazak u uži izbor. „Ovim se projektom započelo još davne 1985., no za Pulu ovo bi značilo unapređenje kvalitete života u gradu, osnaživanje osjećaja zajedništva, realizaciju većih kulturno-turističkih projekata koji postaju elementi dodane vrijednosti turističke ponude Grada Pule i razlogom privlačenja turista, povećan broj dolazaka turista, veći broj noćenja, pozitivan doprinos ekonomskom rastu i brojne druge izravne i neizravne učinke.“⁴⁸

„Od 2021. i svake treće godine poslije toga imenovat će se tri EPK godišnje. Gradovi će se birati putem otvorenog natječaja u zemljama kandidatkinjama i potencijalnim kandidatkinjama za članstvo u Europskoj Uniji.“⁴⁹ Titula Europske prijestolnice kulture nije priznanje za postojeće

⁴⁶ Pula, <http://www.pula.hr/en/news/detail/12963/pula-kandidat-za-europsku-prijestolnicu-kulture-2020/>, 29. kolovoza 2017.

⁴⁷ Ministarstvo kulture, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=9390>, 31. kolovoza 2017.

⁴⁸ Milekić, S. (2016), nav. dj., str. 74.

⁴⁹ Ministarstvo kulture, <http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/NAJNOVIJE%20NOVOSTI/09%20-%20Guide%20to%20European%20Capitals%20of%20Culture.hr.%20lekt.%20zad.pdf>, 31. kolovoza 2017.

umjetničke programe, kulturnu scenu i institucije, nego predstavlja poticaj sasvim novom strateškom zamahu, kroz koji grad i regija promišljaju i kreiraju vlastitu budućnost. Ona postojećim infrastrukturama i kreativcima te širem sektoru kulture, turizma i gospodarstva otvara nove mogućnosti razvoja i ekspanzije. Već i sama natječajna procedura daje polet gradovima kandidatima. Mnogi prijavljeni gradovi doživljavaju rast već samom kandidaturom na natječaj za Europsku prijestolnicu kulture, jer svoje kulturne i razvojne strategije umrežuju s konkretnim kulturnim događajima i potencijalima, s međunarodnim institucijama i europskim izvorima financiranja. Projekti koji nastanu kroz rad na kandidaturi za nositelja titule Europske prijestolnice kulture mogu se odvijati i neovisno o dobivanju naslova.

3. KRITIČKI OSVRT NA PROVEDENO ISTRAŽIVANJE

Zahvaljujući svojem povoljnom geografskom položaju, grad Pula raspolaže zaista bogatom prošlošću. Svako ga je razdoblje obilježilo i obogatilo nekim običajima, građevinama i kvalitetama. Najveći utjecaj na današnju baštinu grada Pule ipak su imali Rimljani, ali i Austro - Ugarska Monarhija. Puljski forum potječe upravo iz rimskog doba.

Upravo je puljski Forum, jedan od puljskih trgova, najljepši, najveći i najznačajniji trg za razvoj i prosperitet Pule, kako u antici tako i danas. Sam trg nastajao je u više faza, a sastoji se od dijela po kojem je hodao narod, a koji je bio za dvije stepenice niži od dijela kojim su se kretali patriciji. Upravo na tom uzvišenom platou nalazili su se Augustov i Dijanin hram, a je li u sredini između njih bio i kapitolijski hram ili nešto drugo, niti danas se točno ne zna i oko toga postoje razna razmimoilaženja stručnjaka. Najmonumentalnija zgrada tog trga je svakako Augustov hram, nastao na sjevernoj strani puljskog Foruma, smješten pored Komunalne palače, današnje gradske vijećnice i sjedišta gradonačelnika Pule. S druge strane vijećnice nekada se nalazio drugi hram identičan Augustovom, pa premda nitko nije siguran u taj podatak, nazivaju ga Dijaninim hramom. Tog hrama više nema, odnosno djelomice je ugrađen u komunalnu palaču, a djelomice srušen zbog potreba njezine izgradnje. Ispod razine zemlje na samom trgu pronađen je originalni kameni pod po kojem je hodao narod antike, a prema istoku, to jest prema ulici koja vodi k Zlatnim vratima, pronađene su tri prekrasne skulpture iz tog antičkog perioda, kao i ostaci podova, temelja, pločica, frizova i slično. Velika je šteta što je tijekom, vjerojatno srednjeg vijeka, posljedicom požara i drugih vremenskih prilika i neprilika došlo do propadanja mnogih zgrada iz tog perioda te što je narod i građanstvo to kamenje iz propalih kuća, kao i mnoge ukrase, portale, spomenike ugrađivalo u svoje građanske kuće. Na taj način oštećeni su mnogi antički spomenici puljskog Foruma, ali i svakako najvažniji i najreprezentativniji spomenik Pule i Istre, a možda i hrvatske, naš Amfiteatar. Što se tiče puljskog Foruma, namjena koju je imao u antici ista je i kao ona današnja, on je i dalje centar političkog, sudskog, građanskog, zabavnog, kulturnog, povijesnog i svakog drugog života ovoga grada, njegovih stanovnika, ali i svih namjernih i nenamjernih putnika koji dolaze posjećivati Pulu kako bi je vidjeli i svjedočili njezinoj monumentalnosti.

Upravo u tom smjeru razmišljanja leži srž ovog rada: puljski Forum, a i svi ostaci daleke i bliske

prošlosti Grada Pule, predstavljaju temelj za razvoj kulturnog turizma. Tu bi se smanjio jaz problema koji i danas progoni grad Pulu: je li Pula turistički ili industrijski grad. Ipak, jedno bez drugoga ne bi išlo, a i ne treba. Industriju, odnosno brodogradnju, treba i dalje razvijati, a kulturne se znamenitosti mogu i moraju turistički valorizirati i iskoristiti u tom smjeru na najbolji mogući način. Ono što gradu Puli još nedostaje, kvalitetna je promocija i brendiranje Grada kao kulturne turističke destinacije.

ZAKLJUČAK

Kao što je već rečeno, grad Pula ima dalekosežnu prošlost i njome se može i mora ponositi. Prošlost predstavlja temelje za razvoj budućnosti grada, a kasnije o mnogočemu drugome ovisi u kojem će smjeru taj razvoj teći.

Puljski Forum u prošlosti je predstavljao glavni trg i javno okupljalište svih javnih događanja. Ni danas se njegova funkcija nije promijenila, osim što predstavlja niz ostataka i kulturnih znamenitosti iz rimskog doba. Dakle, danas Puljski forum ima kulturnu, a time i važnu turističku ulogu u predstavljanju grada Pule. Stoga se ovaj rad bazira na spajanju kulturnih znamenitosti i turizma.

Potrebno je napomenuti kako je Pula grad pun potencijala, ali na žalost nedovoljno ili ne na dobar način iskorištenih. Upravo u tome može se vidjeti kako je radna hipoteza potvrđena. Iako je grad Pula, jedan od većih i poznatijih hrvatskih gradova, poznat upravo po mnoštvu kulturno-povijesnih znamenitosti, statistički podaci pokazuju kako Pula ne iskorištava smještajne kapacitete u potpunosti, a kritike gastro i ugostiteljske ponude su također iznimno loše.

Izrađena je i Strategije razvoja turizma grada Pule od strane znanstveno-istraživačkog tima Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, u kojoj je također potvrđeno i autoričino razmišljanje kako bi grad Pula trebao usmjeriti svoju ponudu k razvoju kulturnog turizma. Da bi grad Pula postao poznata kulturna turistička destinacija potrebno je da u potpunosti iskoristi i valorizira kulturne znamenitosti, a u smještajne je kapacitete i ugostiteljsku ponudu potrebno uložiti. Potrebno je spojiti sve u jedno. Kulturu, okoliš, hranu, piće i jezik treba spojiti u jedno kako bi se svakog turista moglo uključiti u život lokalnog stanovništva, što na kraju i čini kvalitetnu kulturnu turističku destinaciju.

LITERATURA

Knjige:

1. Anić, V., Goldstein, I. (2007), *Rječnik stranih riječi*, Novi Liber, Zagreb.
2. Blažević, I. - Knežević, R. (2006.), *Turistička geografija Hrvatske*, Sveučilište u Rijeci; Fakultet za turistički i hotelski menadžment, Opatija.
3. Cravetto, E. (2007), *Povijest, 3. knjiga, Helenizam i rimska republika*, Jutarnji list, Zagreb.
4. Krizmanić, A. (1988)., *Komunalna palača Pula: razvitak gradskog središta kroz dvadeset jedno stoljeće*, Arheološki muzej Pule.
5. Matijašić, R. (2005), *Pula: antički grad*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
6. Matijašić, R. - Buršić-Matijašić, K. (1996), *Antička Pula s okolicom*, Zavičajna naklada „Žakan Juri“, Pula
7. Starac, A. (2004), *Augustov hram*, Arheološki muzej Istre, Pula.
8. Travirka, A. (2002), *Pula: povijest, kultura, umjetnička baština*, Forum, Zadar.
9. Ujčić, V. (1964), *Pula*, Štamparski zavod „Ognjen Prica, Zagreb.

Članak u časopisu:

1. Domić Kunić, A. (2004), *Literarni izvori za iliričke provincije*, VAMZ, 3.s., XXXVII 119–171., str. 122.,
http://www.academia.edu/236932/Literarni_izvori_za_iliri%C4%8Dke_provincije_Dalmaciju_i_osobito_Panoniju_u_Naturalis_historia_Plinija_Starijeg, 21.08.2017.ž
2. Girardi Jurkić, V. (1999), Periodizacija izgradnje antičkog foruma u Puli, *Histria Antiqua*, 5/1999.
3. Vojnović, N. (2012), Stagnacija turističke destinacije: primjer Pule, *Hrvatski geografski glasnik*, 74/2, Pula, str. 113 – 128.

Internetski izvori:

1. Grad Pula, <http://www.pula.hr/hr/opci-podaci/opci-podaci/>, 21. kolovoza 2017.
2. Istarska enciklopedija, <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=97>, 29. kolovoza 2017.
3. Istarska županija, <http://www.istra-istria.hr/index.php?id=401>, 21. kolovoza 2017.

4. Leksikografski zavod Miroslav Krleža,
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44959>, 21. kolovoza 2017.
5. Lika Club, <http://likaclub.eu/hrvatski-rim-legenda-nastanku-pule/>, 21. kolovoza 2017.
6. Ministarstvo kulture, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=9390>, 31. kolovoza 2017.
7. Ministarstvo kulture, <http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/NAJNOVIJE%20NOVOSTI/09%20-%20Guide%20to%20European%20Capitals%20of%20Culture.hr,%20lekt,%20zad.pdf>, 31. kolovoza 2017.
8. Narodne novine, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_05_55_1119.html, 29. kolovoza 2017.
9. Povijest Hrvatske i svijeta, *Rimsko carstvo*,
<http://www.australis.blogger.index.hr/post/rimskocarstvo/458926.aspx>, 21. kolovoza 2017.
10. Pula info, <http://www.pulainfo.hr/hr/povijest-pule/10022>, 21. kolovoza 2017.
11. Pula online, <http://www.pula-online.com/article.php?id=1519>, 21. kolovoza 2017.
12. Pula, <http://www.pula.hr/en/news/detail/12963/pula-kandidat-za-europsku-prijestolnicu-kulture-2020/>, 29.08.2017.
13. Regional Express, <http://www.regionalexpress.hr/site/more/rimska-pula-kao-novi-turistichki-proizvod>, 28. kolovoza 2017.
14. Istrapedia, <http://istrapedia.hr/hrv/1500/gradska-komunalna-palaca-u-puli/istra-a-z/>, 23. kolovoza 2017.
15. Strategija razvoja grada Pule 2011.,
http://www.pula.hr/site_media/media/typo3/fileadmin/sadrzaji/dokumenti/iva_ivancic/STRATEGIJA_RAZVOJA_GRADA_PULE_19_01_2011.pdf, 29. kolovoza 2017.
16. Strategija razvoja turizma grada Pule 2016.-2020.,
http://www.pula.hr/site_media/media/typo3/fileadmin/sadrzaji/dokumenti/2013-2017_GV/20.gv-tematska_22.12.2015/01_Strategija_razvoja_turizma_grada_Pule.pdf, 29. kolovoza 2017.

Ostalo:

1. Bastijanić, S. (2008), *Kulturna baština i turizam grada Pule*, Diplomski rad, Sveučilište

Jurja Dobrile u Puli Fakultet za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo Mirković, Pula.

2. Milekić, S. (2016), *Mogućnosti razvoja održivog turizma na području grada Pule*,
Diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli Fakultet za ekonomiju i turizam „Dr. Mijo
Mirković, Pula.

POPIS SLIKA I TABLICA

Slika 1. Ilirsko doba	4
Slika 2. Rimsko Carstvo	6
Slika 3. Grad Pula	10
Slika 4. Puljski forum	12
Slika 5. Augstov hram.....	16
Slika 6. Stražnji zid Dijanina hrama	18
Slika 7. Komunalna palača	20
Slika 8. Rimski Pula.....	22
Slika 9. Puljska Arena	25
Slika 10. Herkulova vrata	26
Slika 11. Slavoluk Sergijevaca.....	27
Slika 12. Film festival u puljskoj Areni	28
Tablica 1. Struktura smještajnih kapaciteta u Gradu Puli u 2014.	23

SAŽETAK

Ovaj rad prikazuje važnost utjecaja prošlih naroda i njihovih ostataka na razvoj turizma i sadašnjost grada Pule. Puljski forum i sve bliske mu znamenitosti predstavljaju temelj za razvoj kulturnog turizma grada Pule. Cilj rada je istražiti puljsku prošlost i povezati je sa sadašnjošću kako bi se mogao predočiti napredak u razvoju samoga grada.

Ovim se radom ostvaruje doprinos u smjeru prijedloga valorizacije kulturnih znamenitosti grada Pule radi njegovog razvoja kao kulturne turističke destinacije. Autorica ima potrebu naglasiti kako Pula posjeduje zaista vrijedan neiskorišteni potencijal u vidu znamenitosti. Istraživanje pokazuje kako ni smještajni kapaciteti, te gastronomska i ugostiteljska ponuda ne prate potencijale Grada. Dakle, kako bi Pula krenula smjerom kulturno svjetski poznate turističke destinacije, potrebno je provesti određene investicije sukladno Strategiji razvoja turizma grada Pule, od 2016. do 2020., a onda naknadno provesti temeljito istraživanje tadašnjeg stanja.

Rad je koncipiran u četiri osnovne cjeline. Uvod opisuje tematika rada, ciljeve i samu svrhu istraživanja. Prvi dio rada prikazuje grad Pulu kroz povijest. Drugi dio rada bazira se na samome nazivu i obrađuje srž povijesne tematike. Treći dio rada obrađuje turizam grada Pule, turističku ponudu i daje autoričine prijedloge za kulturni turizam kao smjer razvoja turizma grada Pule. Četvrti dio rada predstavlja kritički osvrt na provedeno istraživanje.

Ključne riječi: Grad Pula, Puljski forum, Kulturne znamenitosti i Kulturni turizam

SUMMARY

This paper presents the importance of the influence of the past inhabitants of Pula and their remains on the development of tourism and the present day life of the city of Pula. Pula's forum and all the sights located nearby represent the foundation for the development of cultural tourism in the city of Pula. The aim of the paper is to explore Pula's past and link it with the present in order to portray the progress in the development of the city.

This work contributes to the proposals for valorising of the cultural sights of the city of Pula for the development of the city of Pula as a cultural tourist destination. The author wishes to emphasize that Pula possesses a truly untapped potential in terms of sights. The research shows that neither the accommodation capacities, nor the gastronomical and hospitality offer do not follow the potential of the City. Therefore, in order for Pula to become a cultural world-famous tourist destination, it will be necessary to carry out particular investments in accordance with the Tourism Development Strategy of the City of Pula from 2016 to 2020, and subsequently carry out a thorough investigation of the situation at that point in time.

The paper is organised into four basic units. The introduction describes the paper's theme, the goals and the purpose of the research itself. The first part of the paper presents the city of Pula through history. The second part of the paper addresses the title theme and the historical themes' essence. The third part deals with tourism and the tourist offer in the city of Pula and provides the author's proposals for cultural tourism as a direction in which tourism should be developed the city of Pula. The fourth part of the paper presents a critical review of the conducted research.

Key words: City of Pula, Pula's forum, Cultural Sights, Cultural Tourism

Franka Strmotić-Ivančić, prof.